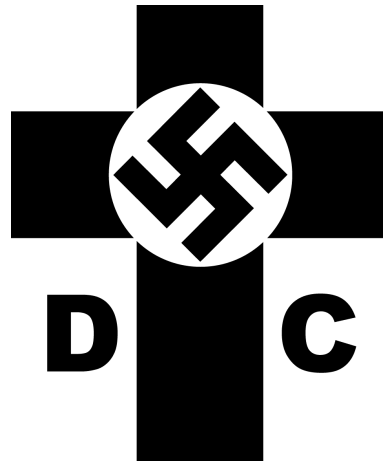


Södertörns högskola | Institutionen för genus, kultur och historia
Kandidatuppsats 15 hp | Religionsvetenskap | Vårterminen 2010



Kristen etik i en nazistisk kyrka

– En analys av Deutsche Christens etik

Av: Johan Blomberg
Handledare: Willy Pfändtner

Abstract

This is an analysis of the ethics of the Deutsche Christen, a pro-Nazi christian movement in the Third Reich. The movement was a part of the German protestant church and attracted as much as one third of the church members. They incorporated Nazi symbols in the church activities and aimed to "cleanse" the church from what they called jewish influences. It is debated if a group that supports Nazi ideals can be considered ethical, or even christian, but this analysis examines their ethics and raises the question if the ethics of the Deutsche Christen can be compared to other christian ethical models. It also tries to see how the ethical reflection of the Deutsche Christen was made from a christian standpoint. What concepts formed their morals?

Keywords: Christianity, Nazism, ethics

Innehållsförteckning

Inledning.....	1
Syfte och frågeställning.....	1
Disposition.....	1
Metod och avgränsning.....	2
Materialpresentation.....	2
Forskningsläge.....	3
Bakgrund – Deutsche christen.....	4
Teoretisk utgångspunkt – kristen etik.....	4
Undersökning.....	9
Positiv kristendom.....	9
Jesus – en arisk förebild.....	12
Analys.....	16
En kristen etisk teori?.....	16
En etisk kontekstualism.....	18
Befrielsen.....	19
Dygden.....	22
Etiken.....	24
Sammanfattning.....	26

Inledning

Jag har alltid varit intresserad av etik och moral då jag tycker det är intressant att försöka se bakom en handling och försöka förstå varför och på vilka grunder den utfördes. Samtidigt fascinerar jag av kristendomen och dess mångfald. Grupper som skiljer sig från vad vi skulle kunna kalla "mainstream kristendomen" är av särskilt intresse. Den kristna människans önskan att få den kristna tron att passa in i den egna kontexten, även om det kan se motsägelsefullt ut, är fascinerande. Vare sig det är i kulturer som nåtts av en missionerande kristendom eller hos grupper som utvecklas inom en redan kristen tradition. Jag har sedan några år tillbaka en personlig relation till Tyskland och kände därför att jag ville skriva om en ämne som hade anknytning till vad jag skulle kunna kalla mitt andra hemland. När jag sökte efter en religiös grupp att utföra en etisk analys på valde jag därför den nazistvänliga tyska trosrörelsen, Deutsche Christen. En grupp vars uppfattningar kan uppfattas som oetiska, vilket ger en extra utmaning.

Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att studera och analysera etiken hos Deutsche Christen, den regimvänliga tyska kristna trosrörelsen under nazisttiden. Jag har följande frågeställningar:

- Hur ser Deutsche Christens etik ut?
- Kan man beteckna deras etik som kristen?
- Kan den kopplas samman med någon existerande kristen etisk modell?

Disposition

Efter det inledande stycket, med delar som syfte och metod, innehåller denna C-uppsats tre större delar. I den första delen kommer jag presentera min teoretiska utgångspunkt i kristen etik. Den andra delen behandlar min undersökning av Deutsche Christen där jag kommer att fokusera på det centrala begreppet positiv kristendom samt deras relation till den kristna trons judiska ursprung. Undersökningen kommer att följas av en tredje del där jag presenterar det jag kommit fram till utifrån min frågeställning. Uppsatsen avslutas med en sammanfattning av innehåll och resultat.

Metod och avgränsning

Jag har samlat informationen om Deutsche Christen till denna uppsats genom att läsa sekundärlitteratur. De flesta böcker har jag lånat på Kungliga biblioteket i Stockholm, vars breda sortiment gett mig möjligheten att göra ett urval när det gäller litteraturen. Alla böckerna är på engelska vilket i samtliga fall är originalspråket. I de fall jag översatt tyska termer och meningar har jag rådfrågat en person med tyska som modersmål. Problematiken i min studie har varit avgränsningen av mitt studieobjekt. Deutsche Christen var en rörelse utan tydliga gränser och samlad enhet. Inom gruppen fanns åtskilliga mindre grupperingar och fraktioner. I viss litteratur benämns alla dessa grupper under samma namn, Deutsche Christen, medan man i annan litteratur delar in dem i ett fåtal större grupper. I min benämning har jag valt att innefatta dem som verkade i och såg sig som en del av den öppet nazistvänliga protestantiska tyska trosrörelsen. Jag är medveten om problematiken i detta då åsikterna kunde skilja sig åt mellan individuella grupper och personer. Men mitt mål är att få en övergripande bild av rörelsen genom att fokusera på centrala begrepp och uppfattningar. Det finns också en problematik i att inkludera personer i nazistpartiet (NSDAP) som trots att de inte var involverade i Deutsche Christen ofta talade i kristna termer. Jag har försökt att undvika citat och uppfattningar hos personer som Hitler och Goebbels men inkluderat deras ord när jag uppfattat dem som normerande och opinionsbildande för Deutsche Christen. I min studie av etik har jag använt mig av svensk litteratur som jag lånat eller hänvisats till på Södertörns Högskola.

Materialpresentation

I studien av kristen etik har jag huvudsakligen använt mig av Carl-Henric Grenholms arbete. Jag har använt mig av *Bortom humanismen, en studie i kristen etik* samt *Teologisk etik: en introduktion*, varav den sista är skriven tillsammans med Göran Bexell. *Teologisk etik* är en introduktion till både kristen etik och etik i allmänhet medan *Bortom humanismen* fokuserar på frågeställningen om kontextualism kontra universalism och hur kristen etik ska reagera på den postmoderna kritiken av humanistisk etik. Carl-Henric Grenholm är professor i etik vid Uppsala Universitet och även präst. Även om Grenholm är saklig och teoretisk skriver han alltså ur ett inifrån perspektiv.

I studien av Deutsche Christen har jag bland annat använt mig av *The German Christian Movement in the Third Reich* skriven av Doris L. Bergen. Bergen är tyska och har skrivit en heltäckande studie av Deutsche Christens försök att sammanfoga två övertygelser som anses vara omöjliga att förena, kristendomen och nazismen. Jag har också använt mig av Richard Steigmann-

Galls *The Holy Reich* som är en studie av nazismens uppfattning av kristendomen. Den visar på hur nazismen ofta uttrycktes i kristna termer, både av ledare inom nazistiska partiet och av kyrkan i form av Deutsche Christen. Jag har även använt mig av James A. Zabels *Nazism and the Pastors* från 1976. Övriga böcker jag läst är skrivna på 90- eller 2000-talet så detta är den bok med nazismen färskast i minnet. Zabel är mer specifik i sin definition av den regimvänliga kristendomen då han i sin studie delar in Deutsche Christen i tre olika dominerande grupper, Christlich-Deutsche Bewegung, Kirchenbewegung Deutsche Christen samt Glaubensbewegung Deutsche Christen. Den sistnämnda gruppen är den som oftast brukar vara synonym med vad man kallar för Deutsche Christen, eller German Christians. Den sista gruppen är också den grupp som starkast förknippas med de begrepp jag identifierar som mest centrala för Deutsche Christen; positiv kristendom och rensningen av judiska inslag ur den kristna kyrkan. Kapitlen om Glaubensbewegung Deutsche Christen är de jag fokuserat på i hans bok. Jag ska till slut också nämna *The Aryan Jesus* av Susannah Heschel, en judisk professor vid Dartmouth College. Heschels studie behandlar tredje rikets kristna teologer och deras syn på bibeln. Den handlar om försöken att befria kyrkan, Bibeln och bilden av Jesus från ”judiska influenser”. En del av Susannah Heschels släkt dog i tyska koncentrationsläger under Andra världskriget.

Forskningsläge

Forskningen kring nazismen och Andra världskriget är omfattande. Även kristendomen under nazismen är ett område som studerats flitigt. Men Richard Steigmann-Gall menar att man förbisetts nazismens koppling till kristendomen. Den har tidigare ansetts vara okristen och till och med antikristen. Något som Steigmann-Gall tillbakavisar i sin studie av nazismens förståelse av kristendomen.¹ Att nazismen, och för den delen även Deutsche Christen, skulle innefattas av en etik är också något som förbisetts. När Richard Weikart började studera evolutionär etik fann han många likheter mellan Hitlers världsbild och de etiska teorier han studerade. Men han förvånades av att Hitlers etik tidigare inte fått mer uppmärksamhet. Han menar att detta kan bero på att det är främmande för oss att Hitlers moral skulle baseras på en etisk modell. De flesta skulle nog anta att Hitler var omoralisk.² Forskningen i kristen etik uppfattar jag som dominerad av en konfessionell normativ etik. Carl-Henric Grenholm som skrivit majoriteten av det material jag använt mig av till denna uppsats är som tidigare nämnt präst, vilket jag inte tror hör till ovanligheten. Materialet är inte enbart deskriptivt utan ger en åsikt om vad som kan vara godtagbart utifrån en kristen tro.

1 Steigmann-Gall, 2003:3

2 Weikart, 2009:2 & preface

Bakgrund – Deutsche Christen

Deutsche Christen var en nazistisk grupp som mellan Första världskriget och Andra världskrigets slut, verkade inom den tyska protestantiska kyrkan. De var en nationalistisk och antisemitisk rörelse som stöttade Hitler och nazismen öppet genom att blanda in hakkors och hitlerhälsningar i det kyrkliga symboliken. Rörelsen hade som mest 600.000 medlemmar bestående av bland annat pastorer, teologer och lärare. Kyrkosamfunden som leddes av medlemmar i Deutsche Christen innefattade som mest mellan en tredjedel och en fjärdedel av de protestantiska kyrkobesökarna.³ Rörelsen var i sin tur uppdelad i mindre fraktioner men enades under samlad paroll under Hitlers maktövertagande 1933. Rörelsen enades under *Glaubensbewegung Deutsche Christen*, Tyska kristna trosrörelsen, som ibland är synonym med hela rörelsen, trots att den visade upp en stor mångfald.⁴

Teoretisk utgångspunkt – kristen etik

Jag brukar använda mig av ett utifrån perspektiv när jag studerar religion men har i denna studie använt mig av definitioner av kristen etik som är ur ett inifrån perspektiv. Etik är en reflektion av moralen och jag har valt att identifiera Deutsche Christens etik utifrån kristna etiska reflektioner.

I stort sett alla människor har en moralisk känsla av rätt och fel. Inlevelse är centralt inom moralen och en moralisk människa kan inte vara passiv eller likgiltig när någon eller något utsätts för något som anses orätt.⁵ Men vad är det som formar vår syn på rätt eller fel?

Begreppen etik och moral brukar oftast användas som synonymer. Men jag kommer fortsättningsvis använda begreppen på det sättet att moralen står för praxis, dvs hur vi upplever och handlar i olika situationer, medan etik står för den teoretiska reflektionen över moralen. Man kan göra liknelsen att lagen på samma sätt är praxis i rättssamhället, dvs hur rättssamhället handlar i olika situationer, medan juridiken står för den teoretiska reflektionen över hur lagen bör se ut. Detta sätt att särskilja etik och moral är vanligt inom moralfilosofin.⁶

Man kan även tala om olika typer av etik. Två som kan vara värda att nämna är normativ och deskriptiv etik. Normativ etik frågar sig vad som är en rätt eller orätt handling. Man bygger noggrant upp en etisk teori som ska kunna användas som en slags handbok. En normativ etik gör

3 Heschel, 2008:3

4 Zabel, 1976:21ff

5 Collste, 1996:8

6 Ibid:13

anspråk på att presentera en sanning. Inom detta område finner vi till exempel moralfilosofer som lägger fram teorier inom etiska modeller som utilitarism eller kantiansk pliktetik. I denna studie kommer jag att använda mig av en deskriptiv etik, vilken är en beskrivning och analys av någons moral. Centralt inom den deskriptiva etiken är att man inte tar ställning i värdefrågan om moralen är godtagbar eller inte. Som verksamma inom detta område kan man finna historiker och sociologer.⁷

Men vad är då kristen etik? I min studie av Deutsche Christen har jag utgått från Carl-Henric Grenholms arbete där han menar att

...med kristen etik skall vi förstå en kritisk reflektion över moralen, som bedrivs inom ramen för en kristen tradition. Dess uppgift är att ange moralprinciper och värden som hör samman med Bibeln, kristen tradition och nutida kristna erfarenheter. Dess uppgift är också att ange vilka karaktärssegenskaper som är berömvärda i ljuset av en kristen gudstro.⁸

Det finns två aspekter av den kristna etiken som jag vill lägga fokus på.

Den första är frågan om etiken är universell eller kontextuell. En etisk universalism utgår ifrån att etiken, som ligger till grund för vår moral, har sin grund i något mänskligt som delas av alla människor. Etiken anses formas av mänskliga erfarenheter och rationella överväganden och detta har varit den dominerande uppfattningen inom både kristendomen och humanismen.⁹ Dessa två idétraditioner har varit nära besläktade då kristendomen utvecklats i en kontinuerlig dialog med humanismen.¹⁰ En etisk universalism hänvisar alltså till en gemensam mänsklig natur som ligger till grund för etiken. Inom kristen etik kan denna gemensamma natur förklaras med idén om att alla människor är skapade till guds avbild och därmed delar dessa kvalitéer.

Den etiska universalismen får kritik av de som menar att universalismen inte tar hänsyn till den kontext som etiken växer fram i. Denna kritik brukar vara sammankopplad med postmoderna teorier och menar alltså att den moraliska oenigheten vi ser i världen beror på att etiken utvecklats i olika kulturella och sociala kontexter. Det finns inga universalistiska antaganden som är godtagbara av alla människor.¹¹ I religiös etik kan vi se detta i fall där moralen skiljer sig åt trots att den har samma utgångspunkt. I kristen tradition har Bibeln en särställning som urkund men kristendomen visar ändå på en moralisk pluralism som är en följd av en traditionsbunden tolkning. I detta fall står

7 Bexell&Grenholm, 1997:22 & Collste, 1996:13f

8 Bexell&Grenholm, 1997:168

9 Grenholm, 2003:17

10 Ibid:11

11 Ibid:17f

de olika kristna traditionerna för de olika kontexterna.¹²

Carl-Henric Grenholm menar att det finns åtminstone fyra sätt att förhålla sig till en etisk relativism. Det första förhållningssättet är en deskriptiv relativism som hävdar att olika kontexter faktiskt visar upp olika moraluppfattningarna. Det andra är en normativ relativism som går steget längre när den menar att en handling kan vara rätt i en kontext samtidigt som den kan vara orätt i en annan. Det tredje är en värdeontologisk relativism som menar att värdeomdömen skiljer sig mellan olika kontexter. Det fjärde och sista förhållningssättet är en kunskapsteoretisk relativism som framhåller att inte bara moraluppfattningarna skiljer mellan olika kontexter, utan även rationaliteten och tillvägagångssättet som man använder sig av för att komma fram till uppfattningen. Dessa typer av etisk relativism behöver nödvändigtvis inte godtas av alla former av kontextualistiska etiska teorier samtidigt som de inte nödvändigtvis behöver förkastas av en etisk universalism.¹³ Man kan till exempel förespråka en deskriptiv och en kunskapsteoretisk relativism när man menar att uppfattningarna om moral och hur dessa uppfattningar uppkommer skiljer sig mellan kontexter. Samtidigt som man förnekar den normativa och värdeontologiska relativismen då man menar att de moraliska sanningarna ändå är universella även om våra uppfattningar om dem skiljer sig åt.

Den andra aspekten jag vill ta upp är hur den berättigas utifrån ett kristet perspektiv. Frågan är huruvida uppenbarelsen i Jesus Kristus är nödvändig för utformningen av en kristen etik och vad som betecknar etiken som kristen ifall den inte är det. Enligt Carl-Henric Grenholm kan vi se tre teorier om detta. Den första kallas identitetsteori och menar att kristen etik inte har något innehåll som skiljer den från andra etiska modeller. Den kristna etiken innehåller inte något unikt. Denna teori kopplas vanligtvis samman med en förnuftsaserad etik som förutsätter att etiken grundas på erfarenheter och förnuftiga slutsatser som är oberoende av kontext och livsåskådning. Enligt detta synsätt så tillför inte det kristna budskapet något till etiken som inte redan finns utan dess viktigaste roll är att förmedla budskapet om att handla efter det som är rätt.¹⁴

Den andra kallas för kontrastteori och som i motsats till identitetsteorin påstår att innehållet i en kristen etik är av helt unikt slag som inte går att finna i andra etiska modeller. Denna uppfattning brukar vanligtvis gå hand i hand med en uppenbarelsebaserad etik som menar att uppenbarelsen i Kristus är helt nödvändig för utformningen av en kristen etisk modell. Etiken existerar oberoende av människan och är upphöjd över det mänskliga förnuftet. Det enda sättet vi kan vara säkra på att leva moraliskt är att följa de anvisningar vi fått genom uppenbarelsen.¹⁵ Därför kan inte kunskapen om den sanna moralen finnas utan det kristna budskapet.

12 Bexell&Grenholm, 1997:63

13 Grenholm, 2003:18ff

14 Bexell&Grenholm, 1997:170 & 175f

15 Ibid:170f & 176

Den tredje och sista kallas kombinationsteori och menar att kristen etik har ett innehåll som man kan finna hos andra livsåskådningar men att den även har ett unikt innehåll i och med uppenbarelsen. Kombinations teorin kopplas oftast samman med en teologisk anknytningsetik som skapar en slags gyllene medelväg. Enligt anknytningsteorin kan både det mänskliga förnuftet och den gudomliga uppenbarelsen vara källor till den kristna etiken. Eftersom människan är skapad av guds avbild så har hon möjlighet till förnuftiga överväganden men eftersom människan också är ofullkomlig och syndare till naturen fungerar uppenbarelsen som en moralisk vägledning.¹⁶

Jag ska visa några exempel på hur kristen etik kan se ut.

Den etiska modell som Grenholm kallar för den naturrättsliga har dominerat den kristna traditionen. Den fanns redan hos kyrkofadern Augustinus och var mycket central hos Thomas av Aquino. I likhet med humanistisk etik så anses människan vara alltings mått. Människan är skapad till Guds avbild och det Gud ”lagt” i varje människa är en kunskap om vad som är gott och ont. En kunskap som kan nås med hjälp av det mänskliga förnuftet. Den naturrättsliga etiken är därmed förknippad med en identitetsteori, dvs att moralen är universell och är tillgänglig för alla oberoende av trosåskådning. Kristendomen tillför inte något unikt utan har rollen att uppmana till att följa det som man vet är rätt, den naturliga lagen. Men den naturrättsliga etiken kan också innefattas av en mer kontextmedveten anknytningsteori där kristendomen anses tillföra något unikt i form av den kristna uppenbarelsen även om moralen i grund och botten är universell.¹⁷ Den naturrättsliga modellen är alltså ett exempel på en förnuftsbaserad och universell etik.

Till skillnad från den naturrättsliga etiken visar den narrativa dygdetiken exempel på en kontextuell etisk modell. För dygdetiken är karaktärsegenskaperna hos en människa viktigare än handlingarnas konsekvenser. Störst fokus ligger på vilken typ av människa det är önskvärt att vi är. Detta skiljer dygdetiken från handlingsbaserade etiska modeller som Utilitarism.¹⁸ Inom en kristen narrativ dygdetik förmedlas detta ideal i form av berättelserna om Jesus Kristus. Jesus besitter de egenskaper som det är önskvärt att vi beaktar. Den kristna etiken är i detta fall unik då den kristna personens moral formas av etiken som finns i den kristna gemenskapen.¹⁹ Och eftersom berättelsen om Jesus inte är av etiskt värde utanför den kristna kontexten finns det ingen gemensam etik. Den kristna narrativa dygdetiken är alltså en uppenbarelsesbaserad kontrastteori i den bemärkelsen att den tillför något helt unikt då den är helt beroende av den kristna uppenbarelsen.

Befrielseetiken är även den en kontextualistisk etisk modell men i detta fall reflekterar man

16 Ibid:171ff & 177

17 Grenholm, 2003:67ff & 83ff

18 Ibid:97 & 105

19 Ibid:105

över vad som menas med kontext. Inom den dygdetiska modellen kan det hävdas att kontexten innefattar den kristna gemenskapen, kyrkan eller den kristna idétraditionen som individen befinner sig i. Inom befrielseetiken vidgar man detta till att även kunna innefatta social klass, kön eller ras. Man kan använda sig av termen praxis som innebär en strävan efter strukturer som inte förtrycker och etiken präglas då av kontexten och den strävan man kan finna i denna. De mänskliga erfarenheterna blir avgörande för etikens utveckling då den kan ge nytt perspektiv, prioritering och syfte med den etiska reflektionen.²⁰ Inom kristen etik kan detta bland annat leda till nya sätt att relatera till Bibeln utifrån perspektiv och erfarenhet, både när det gäller urval och tolkning.²¹ Exempel på kristen befrielseetik är etik med utgångspunkt i de fattigas erfarenheter såsom man sett prov på i Latinamerika, där kontext skapas av social status, och feministisk etik där individens kön skapar kontexten.

20 Ibid:171ff

21 Ibid:177

Undersökning

Positiv kristendom

Den tyska termen *Volk* var flitigt använd, både av Deutsche Christen och av nazistregimen. Ordet översätts till svenska som folk men har ett bredare användningsområde än så. Det kan användas som benämning på människor inom samma nation men visar i detta fall mer på en etnisk gemenskap.²² Begreppet blir mångtydigt då det kombinerar aspekter som etnicitet, ras och kultur.²³ När jag använder ordet folk i denna uppsats menar jag en folkgrupp som delar ras och kultur. När Deutsche Christen och Nazismen talar om det tyska folket (das deutsche Volk) så menar dom det tyska folket med ariskt ursprung. För Deutsche Christen var ras den yttersta identitetsmarkören och den nazistiska rasideologin tolkades utifrån ett kristet referensverk. Ras sågs som livets högst stående lag, men utan att stå över religionen då den ansågs vara Guds lag.²⁴ Det ansågs vara Guds vilja att människan skulle verka inom sin ras och sin kultur. Rasblandning skulle då vara mot guds vilja.²⁵

Hur såg Deutsche Christens föreställning av den kristna tron ut? Rörelsen använde ofta begreppet *positiven Christentums*, positiv kristendom, när man definierade deras tro. Begreppet fanns tidigare inom tysk luthersk tradition men fick ny innebörd under nazisttiden. Begreppet förekommer i Nationalsocialistiska Arbetarpartiets (NSDAP) partiprogram från 1920, paragraf 24:

24. Wir fordern die Freiheit aller religiösen Bekenntnisse im Staat, soweit sie nicht dessen Bestand gefährden oder gegen das Sittlichkeits- und Moralgefühl der germanischen Rasse verstoßen.

Die Partei als solche vertritt den Standpunkt eines *positiven Christentums*, ohne sich konfessionell an ein bestimmtes Bekenntnis zu binden. Sie bekämpft den jüdisch-materialistischen Geist in und außer uns und ist überzeugt, daß eine dauernde Genesung unseres Volkes nur erfolgen kann von innen heraus auf der Grundlage: Gemeinnutz vor Eigennutz.²⁶

24. Vi kräver frihet för alla religiösa trosbekännelser inom staten, så länge de inte äventyrar eller går i konflikt med sederna och den moraliska känslan hos den germanska rasen.

Partiet som sådant representerar ståndpunkten av en *positiv kristendom*, utan att binda sig till en specifik bekännelse. Den bekämpar andan av judisk materialism inom oss och utanför oss, och är övertygad att en bestående återhämtning av vårt folk endast kan äga rum inifrån, grundat på principen: gemensam nytta före egen nytta.²⁷

22 Weikart, 2009:5

23 Bergen, 1996:22

24 Steigmann-Gall, 2003:29

25 Zabel, 1976:151

26 <http://www.dhm.de/lemo/html/dokumente/nsdap25/>

27 Egen översättning

Jag ska försöka identifiera några huvuddrag hos Deutsche Christens religiösa uppfattning. Utifrån denna 24:e paragraf kan man se några av dem; ett motstånd mot judarna och judendomen, en socialetik och en vilja att religiöst förena det tyska folket.²⁸ Ett annat huvuddrag jag kommer lägga fokus på är synen på den kristna mentaliteten. Jesus sågs som ett ideal, men inte som kärleksfull pacifist utan som en heroisk hjälte som stod upp emot det som var orätt.²⁹ Problemet med begreppet positiv kristendom, eller fördelen om man ser det ur ett populistiskt perspektiv, är att det är mycket svårdefinierat. Definitionssvårigheten öppnar för en mycket bred tolkning och en mängd olika uppfattningar om kristen identitet kunde samsas inom begreppet.³⁰ Något som var fördelaktigt i strävan att kunna ena det tyska folket.

Man ansåg att ett enande av det tyska folket krävde en gemensam tysk kyrka. Tyskland, i dess olika statsformer, har sedan reformationen varit splittrat mellan protestantism och katolicism. Deutsche Christen hade helt klart sina rötter i den protestantiska evangeliska kyrkan och många idéer såsom skriftens auktoritet över traditionen var typiskt lutherska. Men katolikerna utgjorde under 30-talet ungefär en tredjedel av det tyska folket, ca 20 miljoner människor. För att uppnå en enad tysk kyrka var man tvungen att inkludera katolikerna, den nya kyrkas skulle endast utesluta främmande blod.³¹ I hopp om att verka under en gemensam kristen plattform var retoriken fri från konfessionell tillhörighet, nationen skulle stå över trosbekännelsen. Men protestantism och katolicism var svår att foga samman, katolikerna ville egentligen inte överge tanken om en universell religion samtidigt som Deutsche Christen som rörelse hade en tydlig protestantisk karaktär.³² Rörelsen såg inte Martin Luther enbart som protestantismens grundare utan även som en förebild för en sann tysk religiositet. Vilket inte gjorde det anmärkningsvärt, i deras ögon, att framställa honom som förebilden för den enade kyrkan. Många i Deutsche Christen ville se händelseförloppet i det tredje riket som reformationens slutförande. Katolikerna såg inte lika positivt på detta.³³

Deutsche Christen förespråkade en kristen social etik där den kristna tanken om att ”älska din nästa” sågs som central för den kristna läran. Men för dem definierades den näste av ras och innefattade endast en ”broder av folket”. Man motsatte sig liberalismen, vars kapitalism sågs som typiskt judisk, och marxismen, som anklagades för att skapa ett klassmedvetande som splittrar folket. Marxismen ansågs också vara judisk, liksom allt annat som ansågs negativt. Juden ansågs inte förstå den sociala tanken i att offra sig för andra, han offrade andra för sin egen skull. Man ville

28 Steigmann-Gall, 2009:14

29 Zabel, 1976:116ff

30 Ibid:112f

31 Bergen, 1996:101f

32 Steigmann-Gall, 2009:51f

33 Bergen, 1996:103&105

ena folket i en folklig socialism där grunden skulle bestå av den kristna gemenskapstanken. Denna tanke sammanfattas som vi sett tidigare i det nazistiska partiprogrammets 24:e paragrafs sista del; att folkets återhämtning endast kan ske genom principen om ”gemensam nytta före egen nytta”, ”Gemeinnutz vor Eigennutz”.³⁴

Man kan se begreppet Positiv kristendom som en symbol för den positiva delen i en dualism som består av gott-ont, kristet-judiskt och moraliskt-omoraliskt. Samtidigt som Deutsche Christens ideologi skulle stå för det positiva så stod Judaismen och det judiska för det omoraliska och destruktiva. Detta argument kunde även användas internt, då allt som ogillades inom kyrkan stämplades som judiskt. I arbetet med att förnya kyrkan anklagades oönskade inslag för att vara judiska influenser på en arisk anda. Rent historiskt exemplifierades detta i att Jesus, som skulle varit arier, fått sitt budskap förvrängt av judiskt inflytande och att man därför ville gå tillbaka till ursprunget i äkta luthersk anda.³⁵ Motståndet mot judarna var mycket tydligt. Judarna ansågs skadliga mot det tyska folkets anda, på det sätt som anförs i NDSAPs partiprogram, de ”äventyrar eller går i konflikt med sederna och de moraliska känslan hos den germanska rasen”. Hos nazisterna ansågs de förstöra renheten i det germanska släktet, i och med rasblandning, men Deutsche Christen lade mest fokus på den kulturella och spirituella hotet från judarna. Franz Tügel, senare biskop i Hamburg menade att ”det är inte [det judiska] blodet, utan snarare andan i judendomen som är den stora faran”.³⁶ Positiv kristendom blev i denna bemärkelsen motpolen mot det destruktiva judiska. Kristendomen fick rollen som upprätthållare av den tyska moralen, vilket kan ses som en av anledningarna till att den var viktig i regimens propaganda.

Enligt Deutsche Christen var varken religionen eller evangeliets budskap universellt, det krävdes en tolkning av budskapet för att det skulle passa in i kontexten, i detta fall hos det tyska folket. Kristendomen ansågs oftast från nazistiskt och neo-paganskt håll vara svag, passiv och kvinnlig, egenskaper som inte var förenliga med det nationalsocialistiska samhället. Detta ledde till att Deutsche Christen tolkade den kristna mentaliteten som heroisk och principfast. De argumenterade för att den sanna kristendomen var manlig och hård.³⁷ De karaktärsdrag som premierades var till och med de man skulle finna hos en bra soldat, hjältemod, lojalitet och styrka. Bakgrunden till detta kan vi nog finna i traumat efter första världskriget. Många i det tyska samhället, inte minst i den protestantiska kyrkan, ansåg att det tyska folket hade svikits av de egna. Ibland gick man till och med så långt att mena att det tyska folket svikit Gud då de varit hans utvalda folk, en tanke som fötts redan på 1800-talets slut. Tidsandan förde med sig att militär

34 Steigmann-Gall, 2009:41ff

35 Heschel, 2008:7f

36 Zabel, 1979:155

37 Zabel, 1979:11 & 116 & Bergen, 1996:61

symbolik inte var ovanlig inom Deutsche Christen. Uniformer, flaggor, militärt influerade slogans, ja till och med fysiskt våld mot oliktankande förekom. Deutsche Christen kallades även för ”stormtroopers of the church”.³⁸ Man kan inte undgå att dra en tydlig parallell till nazismen och utvecklingen i tyska samhället i övrigt. Jesus fick i denna tolkningen av kristendomen rollen som kämpe, som feltolkats och framställdes som en svag och sentimental man av kyrkan och konstnärer. Statsbiskopen av Sachsen menade att det inte har funnits ”något folk i historien som förstått kristendomen och evangeliet om Jesus Kristus så djupt som det tyska folket”. Den bild av Jesus som användes mycket flitigt var den som kastade ut pengahandlarna från templet, en man som kämpade för vad som var rätt och som agerade med kraft. Deutsche Christens frälsare visade upp vrede, beslutsamhet, vilja och mod.³⁹ Martin Luther ansågs ha varit den främsta när det gällde att ”förtyskliga” det kristna budskapet. Så viktig att han ibland framställdes som en profet för det tyska folket.⁴⁰ Han ansågs bära på de önskvärda karaktärsegenskaperna och sågs som en förebild, som kämpade för det rätta. Positiv kristendom får alltså i denna form betydelsen av handlingskraft och övertygelse. Den associeras med manlighet och kamp snarare än kvinnlighet och att ”vända andra kinden till”.

Jesus – en arisk förebild

Ett av de största utmaningarna för Deutsche Christen var hur man skulle ställa sig till de judiska inslagen i den kristna tron. Det judiska arvet passade inte in i en antisemitisk kyrka som skulle ena det tyska folket under föreställningen att det ariska blodet var överlägset det judiska. Detta kan sammanfattas av Reinhold Krause, ledare för Deutsche Christen i Berlin, som i sitt ökända tal på mötet på Sportpalatset 1933 menade att man måste arbeta för att få tyskarna som vänder sig till kyrkan att känna sig hemma. Första steget skulle vara att frigöra sig från främmande, otyska, inslag i bekännelse och gudstjänst samt frigöra sig från Gamla testamentet som enligt Krause endast innehöll ”billig judisk moral” och historier om ”boskapshandlare och hallickar”. Krause var före sin tid och chockade många med sitt tal men i slutet av 30-talet var hans uppfattning mer eller mindre norm inom rörelsen.⁴¹ Man sökte efter en narrativ religiositet som skulle tilltala den religiösa identiteten hos det tyska folket. En identitet som enligt Deutsche Christen var tätt kopplad till ras. Jag kan identifiera två huvudfrågor som jag ska fördjupa mig i; dels hur man skulle ställa sig till det Gamla testamentets roll i den kristna kanon samt Jesus ursprung och hans relationen till judarna och

38 Bergen, 1996:63ff & Steigmann-Gall, 2009:16f

39 Zabel, 1979:116f

40 Ibid:11

41 Bergen, 1996:145

judendomen.

Reinhold Krause var bland dom första att på allvar aktualisera ett behov av att utesluta judiska inslag i den tyska kristendomen. Gamla testamentet var problematiskt då det visar på ett samband mellan kristendomen och judendomen i form av en gemensam helig skrift. Vissa menade på att Gamla testamentet borde förkastas helt och hållet på grund av att det skulle vara en judisk bok som inte kunde tillföra något till det tyska folket. Det ansågs vara omoraliskt och ett dåligt föredöme för unga.⁴² Andra menade att Gamla testamentet borde bevaras då det fortfarande var Guds ord. Inte på det sättet att det hade något innehåll som skulle gälla för det tyska folket utan för att det innehöll ett budskap om det judiska folket som var viktigt för det tyska folket att höra. Vissa menade att Gamla testamentet i grund och botten var en antijudisk bok som handlade om det judiska folkets misslyckande trots att gud, gång efter gång, uppenbarat sig för dem. Detta skulle lära ut visdomen att ett folks framgång i historien låg i hur de ställde sig inför Gud.⁴³

Båda dessa positioner, i frågan om Gamla Testamentets vara eller icke vara, rymde antisemitiska tankar.⁴⁴ Även om man såg olika på frågan var man i stort överens om att inte ge Gamla testamentet någon auktoritet. Uppfattningen att det Nya testamentet avlöste det Gamla var mycket tydlig. Det Gamla testamentet ansågs vara riktat till judarna medan det Nya testamentets budskap om Jesus Kristus gavs till alla folk.

Många ville gärna se uteslutandet av Gamla Testamentet och andra judiska inslag som slutförandet på reformationen. Man ville frigöra sig från det judiska på samma sätt som reformationen frigjort den protestantiska kyrkan från den katolska traditionen.⁴⁵ En pastor från Stuttgart sammanfattade detta 1936: ”Vi är Deutsche Christens,..., som strävar efter en kristendom fri från Judar och fri från Rom”.⁴⁶

När det gäller utrensningen av judiska inslag i kyrkan var Jesus judiska bakgrund ett problem. Deutsche Christen menade att Jesus inte var judisk, och man kunde använda sig av olika argument för att påvisa detta.

Vissa i Deutsche Christen hänvisade till assyriologisk forskning som redan i slutet av 1800-talet utvecklat en tes om att Galilén, som en följd av den Assyriska erövringen på 800-talet fvt, skulle ha varit bebott av en etniskt blandad befolkning. Och att det skulle kunna vara möjligt att en del av denna befolkning var arier från norr. Det menades också att Galiléerna och folket i Judéen var oense i många religiösa och politiska frågor. Vilket skulle stärka bilden av Jesus som inte bara

42 Ibid:144

43 Zabel, 1976:162

44 Heschel, 2008:13

45 Heschel, 2008:2

46 Bergen, 1996:33

var icke-judisk utan även någon som hade lite till övers för den judiska kulturen. Att ”främmande” befolkningar slagit sig ned i Galilén bekräftas av den samtida historikern Josephus men att de skulle vara av ariskt ursprung anses ha svag bevisning.⁴⁷ Även om det var troligare än andra samtida förklaringar som att Jesus hade ursprung från en nordisk vikingaklan eller någon indogermansk befolkning.⁴⁸ Det ansågs alltså även från akademiskt håll att Jesus och hans lärjungar nödvändigtvis inte behövde ha varit av judiskt blod, en tanke som välkomnades i Deutsche Christen. Uppfattning fanns att även Jesu lärjungar, undantaget Judas, skulle vara av ariskt ursprung. Vilket förstärker bilden av rörelsens rasistiska tänkande, då det skulle vara Judas judiska anda som fick honom att föråda sin mästare för pengar.⁴⁹

Andra inom Deutsche Christen tonade ner vikten av Jesus ursprung. Genom att fokusera på Jesus gudomliga natur menade vissa att han, som Guds son, stod över attribut som etnicitet och ras. Andra menade att bevisningen av hans ursprung var oviktigt med tanke på hans motstånd mot judarna. En Jesus som i Deutsche Christens ögon var den förste och främste antisemiten kunde inte själv vara av judiskt blod. En publikation utgiven av Deutsche Christen gav vägledning för hur mödrar skulle agera om dom fick frågan om Jesus var jude av sina barn. Om en moder skulle hamna i en sådan knivig situation skulle hon förklara att Jesus ledde kampen mot det onda (djävulen) och att eftersom han var emot judarna så kunde han själv inte dela blod och ande med fienden.⁵⁰ Att Jesus dödades av judarna skulle också vara ett tecken på att Jesus inte var judisk. Judarnas hat mot Jesus skulle visa på att på att han var främmande för dem och alltså inte jude.⁵¹

Ursprunget på Paulus som varit en av de mest betydelsefulla personerna för kristendomen problematiserades också. Detta visade sig vara svårt då Paulus identitet var tvetydig. Han var helt klart jude, samtidigt som det var han som förde vidare Jesus budskap från dess tidiga judiska kontext ut i världen.⁵² Å ena sidan kritiserades han av vissa, som pastor Martin Slotty, som menade att Paulus förvrängt Jesus ursprungliga budskap genom att förvandla kristendomen till en ”judisk religion”. Han beskyller också kristendomens tidigare teologer för att ha misslyckats i att frigöra kristendomen från ett judiskt inflytande. Å andra sidan försvarades han av andra, som teologen Emanuel Hirsch, som menade att Paulus var antijudisk då han förstod att judarna var gudlösa och destruktiva och att Jesu budskap var tvunget att spridas till andra folk för att inte förgöras.⁵³ Synen på Paulus förblev olöst och inom rörelsen gavs den inte större utrymme att debatteras. Många ansåg

47 Heschel, 2008:56f

48 Bergen, 1996:155

49 Steigmann-Gall, 2003:31

50 Bergen, 1996:155f

51 Heschel, 2008:157

52 Bergen, 1996:157

53 Heschel, 2008:51f

att ett uteslutande av allt inom kristendomen som kunde kopplas till Paulus slutligen skulle göra Deutsche Christen till en icke-kristen rörelse, något som man redan anklagats för att vara.⁵⁴

Även om Paulus inblandning i den kristna traditionen kunde godtas, fanns det en utbredd uppfattning om att budskapet i Nya Testamentet förvrängts av något som kunde förklaras som judiskt. Detta födde en önskan om att hitta tillbaka till ett ursprungligt och oförstört kristet budskap, en önskan som karaktäriserar Deutsche Christens lutherska tradition. 1936 publicerade biskop Weidemann *Das Evangelium Johannes deutsch* (Det tyska Johannesevangeliet), den första omarbetningen av en evangeliska text. Texten hade omarbetats utifrån ett antijudiskt perspektiv där passager om Jesus konflikter med Fariséer eller templets mynthandlare bevarats mer eller mindre utan redigering, medan passager som inte ansågs passande för det tyska folket redigerats eller uteslutits helt. Även om verket inte nådde några större upplagor ansågs det bana vägen för den typen av omtolkningar. Ett verk som visade på en större ambition men som inte slutfördes var *Das Volkestestament* (Folkets testament) som skulle sammanställas av Institutet för forskning i och utrotning av judiska influenser på tyskt kyrkliv, ett institut som bildades 1939 med uppgiften att skapa en kyrka fri från judiskt inflytande. Verket skulle bestå av tre delar; en sammanställning av de synoptiska evangelierna, Johannesevangeliet samt resten av Nya testamentet. Endast den första delen gavs ut (1939) och Institutet rådde pastorer att använda sig av den i kyrkans aktiviteter då den skulle var mer effektiv än Nya testamentet som skulle ha ett oklart och främmande uttryck av Jesu budskap.⁵⁵

54 Ibid:145f

55 Bergen, 1996:161ff

Analys

En kristen etisk teori?

En fråga man kan börja med att ställa sig är ifall etiken hos Deutsche Christen är ett exempel på en kristen etik. Är etiken hos en grupp som aktivt stödde nazismen en etik som vi kan reflektera över i kristna termer? Bör vi kanske börja med att fråga oss ifall Deutsche Christen var kristna över huvudtaget? Richard Steigmann-Gall ställer just den frågan i sin bok *The Holy Reich*. Han motsätter sig uppfattningen om att nazismen skulle ha varit något fundamentalt skiljt från kristendomen eller till och med antikristen. En uppfattning som varit stark sedan Andra världskrigets slut. Jag tror mig kunna se att det efter krigsslutet funnits en vilja att separera nazismen från det västerländska samhället genom att stämpla det som något helt unikt. En koppling till rådande kristna, moderna eller sociala normer undersöktes inte. Att nazismen talade i kristna termer har ansetts som ett nödvändigt och opportunistiskt propagandaspråk. I frågan om Deutsche Christen verkligen var kristna identifierar Steigmann-Gall två olika svar som varit dominerande inom forskningen. Antingen bedrog dom sig själva och sin tro eller så var dom inte sant kristna. Doris Bergen, vars verk *Twisted Cross: The German Christian Movement in the Third Reich* jag använt mig av under denna studie instämmer i den andra förklaringen. Hon menar att deras rasism gjorde dom okristna.⁵⁶ Jag instämmer i Steigmann-Galls kritik av detta sätt att se på religion. Man målar in sig i ett hörn när man börjar klassificera trosinriktningar som sanna och osanna. Deutsche Christen baserar sin trosåskådning på kristna grunder som frälsningen genom Jesus Kristus Guds son. Om man ska avvisa deras tro som okristen då man ogillar budskapet eller att vissa inslag tar avstånd från kanon så faller många rörelser och fenomen utanför den ”sanna kristna etiketten”.

Kristendomen anses istället av andra för att vara en källa till nazismens antisemitiska budskap. Peter Pulzer skriver i förordet till nyutgåvan av hans *Antisemitism* att han är övertygad om att en religiös tradition som innehållit judehat var en förutsättning för att det nazismens antisemitiska budskap fick fotfäste i det tyska samhället.⁵⁷ Richard L. Rubenstein är inne på samma spår då han menar att kristendomen har skapat en kultur där koncentrationslägren kunde existera.⁵⁸ Antisemitism är knappast något som dök upp inom kristendomen i och med Deutsche Christen. Uppfattningen om en nationell kristendom i kombination med ett antisemitiskt tänkande var inte heller något som introducerades i den tyska protestantiska kyrkan i och med att nazismen växte

56 Steigmann-Gall, 2003:1ff

57 Ibid:9

58 Bergen, 1996:8f

fram. Dessa tankar var förekom i tyska kyrkan redan i mitten av 1800-talet.⁵⁹

När det gäller etiken är Richard Weikart inne på liknande tankebanor när han i *Hitlers Ethics* undersöker Hitlers etik. Weikart menar att många forskare och historiker bortsett från att studera Hitlers etik utifrån uppfattningen om det otänkbara i att någon som anses varit så omoralisk skulle kunna omfattas av en etisk teori. Samtidigt som han verkar bryta mot alla tänkbara klassiska moraluppfattningar.⁶⁰ Weikart visar i sin studie på att Hitler hade en etik grundad i Socialdarwinismen och att han hade uppfattningen om att evolutionen var Guds sätt att verka.⁶¹

Om vi kan beteckna Deutsche Christen som en kristen rörelse baserad på deras godkännande av fundamental kristen dogma så måste vi också kunna klassa deras etik som kristen. För om vi återkommer till Carl-Henric Grenholms definition av kristen etik ser jag ingen motsättning i det påståendet. Kristen etik är som sagt enligt Grenholm

en kritisk reflektion över moralen, som bedrivs inom ramen för en kristen tradition. Dess uppgift är att ange moralprinciper och värden som hör samman med Bibeln, kristen tradition och nutida kristna erfarenheter. Dess uppgift är också att ange vilka karaktärsegenskaper som är berömvärda i ljuset av en kristen gudstro.

Om vi är överens om att Deutsche Christen är kristna så sker deras etiska reflektion inom ramen för en kristen tradition. Och som jag vidare kommer redogöra för i min analys så hör Deutsche Christens moralprinciper och värden samman med bibeln, kristen traditionen och nutida erfarenheterna samtidigt som de anger berömvärda karaktärsegenskaper. Att Deutsche Christens tolkning av kristendomen bidrar till något som de flesta kan vara överens om att vi bör förkasta är en del av en helt annan diskussion. I min mening är Deutsche Christen ännu ett exempel på kristendomens förmåga att anpassa sig till sin kontext.

59 Steigmann-Gall, 2003:7

60 Weikart, 2009:2

61 Ibid:40f

En etisk kontextualism

Deutsche Christen visar prov på en extrem kontextualism. Deras etik formas av en kontext som definieras av religion och rastillhörighet. De talar om *Volk*, inte med enbart ras som gemenskap utan också kultur och anda, en nationalistisk idé. Deutsche Christen menar alltså att ras inte enbart är fysisk utan även påverkar det mentala till en sådan grad att den skiljer oss åt i moralen. Detta kan man se i deras syn på de kristna judarna. Även om en jude mottagit det kristna budskapet och döpt sig så kunde det inte ändra något i den judiska rasens essens, utan dess närvaro sågs som främmande i en kyrka för folket.⁶²

Ras sågs som livets högst stående lag och ansågs vara instiftad av Gud. Detta medförde att missionsarbetet inom den protestantiska kyrkan, som dominerades av Deutsche Christen, upphörde. Man ansåg inom rörelsen att kristna av olika raser (och kontexter) egentligen inte hade något att säga varandra. Missionsarbetet anses ändå ha inspirerat till det kontextuella tänkandet då tyska missionärer sedan 1800-talet påpekat att varje folk behöver sin egna tolkning av budskapet.⁶³ Deutsche Christens etik menar att det varken är möjligt eller önskvärt att visa på en etisk universalism som utgår ifrån att det finns vissa etiska uppfattningar som kan nås och erkännas av alla. Universalismen menar att alla människor i grund och botten är lika och kan nå etisk insikt oberoende av kontext. Det läggs en stor tilltro till människans förmåga att vara rationell. Deutsche Christen ansåg alltså att olika kulturer, även kristna, talade olika ”moraliska språk”.

Deutsche Christen bygger sin kontextuella reflektion på en unik förståelse av det kristna budskapet samtidigt som man menade att uppenbarelsen var pågående i tiden, den helige anden ansågs verka inom folket.⁶⁴ Positiv kristendom sågs som en referens till tron på att aktuella händelser var en del av Guds plan då han verkade i kyrkan och i folket. Att lyssna och se på världen i historien och i nuet runt omkring sig skulle vara ett sätt att se Guds ord och gärning. Lite ironiskt kan man ändå säga att historien för Deutsche Christen sällan sträckte sig längre bak än 1914. Det var nuet och den närliggande historien, med nazismens uppgång, som var i fokus.⁶⁵ Synen på Guds verkan inom folket gör att den religiösa erfarenheten blir specifik för den tyska kontexten. Detta bidrar till en kontextualism då den etiska reflektionen utifrån den aktuella kristna erfarenheten blir unik, den går inte att finna i andra kontexter.

Den kontextuella reflektionen utgår också ifrån en tolkning av det evangeliska budskapet som enligt Deutsche Christen är unik för det tyska folket. Inget folk ansågs ha förstått det kristna

62 Bergen, 1996:25

63 Ibid:29ff

64 Ibid:27

65 Zabel, 1976:125f

budskapets innebörd såsom dem. Ras var normerande och man ansåg att varje ras behövde förstå kristendomen på ett sätt som var troget den egna naturen.⁶⁶ Detta innefattade en hermeneutiks läsning av evangelierna. Jag kan se att Deutsche Christen antagligen pendlar mellan en nytolkning och en ursprungstolkning av skrifterna. En nytolkning anses vara en tolkning som försöker återge ett innehåll på ett nytt sätt, kanske för att passa en annan kontext, ”utan att innebörden går förlorad” medan ursprungstolka är att försöka få fram en ”antaget ursprunglig mening”.⁶⁷ Vissa delar av evangeliet tolkades för det tyska folket utan att förändra innebörden medan andra delar som inte passade den världsbild teologerna i Deutsche Christen stod för tolkades utifrån en ursprungstolkning där man ville se bortom det som kallades ”den judiska influensen”. Tolkningen blir också specifik i och med relationen mellan källan, i detta fall evangeliet, och tolkaren, Deutsche Christen. Man kan inom hermeneutiken använda begreppen då och nu, hur tolkaren i nuet ska tolka källan som var i dået. De vanligaste sätten att tackla denna problematik är att antingen på grund av förståelse för gapet mellan då och nu, betona och problematisera det eller så kan man utifrån en objektivism anta att gapet övervinns. Men man kan även med insikt i gapet välja att betona nuets betydelse.⁶⁸ Detta kan jag finna hos Deutsche Christen där nuet, kontexten, är normerande för hur dået ska förstås. Det fanns en uppfattning sedan tidigare att det tyska folket var utvalt av Gud⁶⁹, något som kan skapa ytterligare en dimension i relationen mellan dået och nuet. Dået talar till nuet.

När jag analyserar Deutsche Christens kontextuella etiska modell så kan jag identifiera likheter med två kristna modeller. Jag menar att de använder sig utav en etisk modell jag vill kalla en narrativ dygdetisk befrielse teori. En modell som kombinerar en dygdetik, som baseras på de attribut vi bör odla snarare än vilka handlingar vi bör utföra, med en befrielseetik som utifrån en specifik kontext tolkar uppenbarelsen i strävan efter befriande strukturer.

Befrielsen

Enligt den befrielse teologiska etiken finns det ingen universell och enhetlig kristen etik. Kyrkan som social gemenskap är inte nog som definition av en kristen kontext. Kristen etik formas av den sociala kontext individen befinner sig i, och denna kontext skapas av sociala, politiska och ekonomiska omständigheter. Befrielse teologisk etik finner man vanligtvis hos latinamerikanska teologer som menar att den etiska reflektionen inte enbart äger rum inom en bestämd tradition utan

66 Bergen, 1996:28

67 Bexell&Grenholm, 1997:190

68 Ibid:191f

69 Steigmann-Gall, 2003:15

kan formas i kontexter där det förekommer ekonomiska och sociala orättvisor. Den förtrycktes erfarenheter ger ny innebörd i vad olika moralvärden betyder. Den argentinske teologen José Miguez Bonino menar att de förtryckta har ett kunskapsteoretiskt företräde, det vill säga att deras argument för ett värdeomdömes trovärdighet är större.⁷⁰ Detta visar på en kunskapsteoretisk relativism, där olika kontexter kan berättiga ett etiskt påstående på olika sätt.

Bonino menar att den sociala positionen påverkar en individs etiska reflektion på tre olika sätt. För det första ger det ett specifikt perspektiv på vad som är relevant och inte. Detta kan ge en djupare förståelse av ett visst omdöme som annars inte hade belysts. För det andra så ger det en specifik syn på vad som är angelägna frågeställningar. Och för det tredje så inverkar det på vad som är syftet med reflektionen.⁷¹ Den sociala positionen ger oss alltså ett unikt perspektiv, prioritering och syfte med den etiska reflektionen.

De befrielseetiska teologerna använder sig av begreppet *praxis* för denna reflektionsmetod. Praxis handlar i allmänhet om ”en strävan efter politiska och ekonomiska strukturer som inte är förtryckande, en strävan efter befrielse för människor som lever under social orättvisa, och en strävan efter gemenskap med Gud och andra människor”. Att använda praxis i teologisk och etisk reflektion betyder att teologin och etiken formas av den sociala situationen och strävan efter förändring baserat på en specifik subjektivitet.⁷²

För många kristna i Tyskland var Första världskriget ett krig med religiösa förtecken. En nationalistisk anda hade fått teologer, speciellt protestantiska, att redan i slutet av 1800-talet tala om Tyskland som Guds utvalda folk. Detta skapade en ”krigsteologi” där Gud ansågs verka i historien för att frigöra människan från materialism och upprätta gudsriket på jorden. Detta var Tysklands roll i kriget. Att Tyskland sedan stod på den förlorande sidan i kriget var en chock för många kristna, speciellt bland protestanterna som aktivt motsatt sig ett slut på kriget som inte innehöll en tysk seger. Istället för att se nederlaget i militära eller ekonomiska termer såg man det moraliskt. Det tyska folket hade på grund av svaghet inte bara svikit sig självt, utan även Gud. Mellankrigstiden sågs som en tid av moraliskt och materialistiskt förfall. Tyskland hade förvandlats till en gudlös och plundrad nation.⁷³ Kristendomen sågs som plattformen vilken en återgång till fornstora dagar och en befrielse från gudlöshet och materialism skulle gå genom.

Teologen Enrique Dussel menar att kristen etik kan baseras på mänskliga erfarenheter likaväl som på uppenbarelserna och bibeln. Sättet han relaterar dessa mot varandra anses vara relativt typiskt för befrielseetologisk etik. Befrielseetik anses vara en uppenbarelsebaserad etik, en etik som

70 Grenholm, 2003:172ff

71 Ibid:174

72 Ibid:172f

73 Steigmann-Gall,2003:15f

sätter uppenbarelsen före förnuftet. Men skillnaden mot annan uppenbarelsesbaserad etik är att uppenbarelsen och Bibeln måste tolkas utifrån sociala perspektiv och erfarenheter. I Dussels fall gäller det utifrån ett perspektiv som är de fattigas.⁷⁴ I Deutsche Christens fall är det utifrån det tyska folkets perspektiv. Tyskarna ansåg sig själva vara attackerade av en judisk materialism och en marxistisk gudlöshet. Man talade ofta om en befrielse av det tyska folket.

Enligt Dussel kan man inte bortse från kontextens inverkan på etiken. Han menar att [kristen] etik inte är en uppsättning normer, plikter eller levnadsregler, inte ens när det gäller Bergspredikan. Etiken behöver en verklig kontext att verka i vilket betyder att den inte är universell.⁷⁵ Vi kan se en parallell till Wilhelm Stapel, en man med stort inflytande på Deutsche Christens idéer trots att han egentligen inte var teolog. Han var inne på samma spår; att passager som Bergspredikan inte hade någon generell giltighet som moralisk vägledning för kristna.⁷⁶ Den kristna etiken som grundar sig i Bergspredikan och som innehåller ett pacifistiskt budskap var problematisk för Deutsche Christen. Den övergripande uppfattningen i frågan var att budskapet gällde en specifik tid och plats och att man istället skulle fokusera på Jesus handlingar, som i deras ögon präglades av en antisemitisk kamp. Etiken i deras ögon var relativ vilket de menade att Jesus förstod själv. Jesus predikade att ”vända andra kinden till” samtidigt som han kastade ut mynthandlarna med kraft och motsatte sig fariséernas makt. För Deutsche Christen behövde Jesus lära förstås utifrån deras egna samtida kontext. För dem gick tysk karaktär oftast före klassisk kristen etik.⁷⁷

En större skillnad man måste nämna mellan latinamerikansk befrielsesteologi och den befrielsesteologi som jag finner hos Deutsche Christen är den om rättvisan. Inom den latinamerikanska befrielsesteologin är principen om social rättvisa central. José Miguez Bonino menar att en handling bara är moraliskt rättfärdigad ifall den resulterar i rättvisa. Han menar vidare att den kärlekstanke som finns inom det kristna budskapet ska gälla i samhällets alla avseenden. Även i det politiska och ekonomiska livet. Han förkastar alltså tanken om att det är en skillnad mellan kärlek och rättvisa och att kärleken bara ska tillämpas inom individuetiken.⁷⁸ Inom Deutsche Christen finner jag inte denna tanke om rättvisa. Deras strävan bygger istället på begreppet kamp. Deutsche Christens världsbild dominerades av kampen som ansågs vara Guds lag. Kampen var den mellan dag och natt, Kristus och antikrist men var också en nödvändighet då det

74 Grenholm, 2003:176f

75 Ibid:176

76 Zabel, 1976:12

77 Ibid:123f

78 Grenholm, 2003:181

menades att människor och nationer går under när de slutar kämpa.⁷⁹ Detta är en kamp för överlevnad som jag antar är inspirerad av de tankar om evolutionens kamp som växte fram efter Darwins evolutionsteori. Men jag kan inte finna något i min studie som visar på att det handlade om strävan efter en rättvis upprättelse. Tyskland ansågs vara på den förlorande sidan av första världskriget för att tyskarna svikit sig själva, och till och med Gud, eftersom deras kamp inte varit nog för att vinna kriget. Deutsche Christen ville befria sig från det moraliska och materiella förfall som detta medförde. En befrielse som krävde kamp snarare än rättvisa.

Dygden

Inom en dygdetisk teoretisk modell anses det att den grundläggande etiska frågan är vilken slags människa det är önskvärt att vi är och vilka karaktärsegenskaper vi behöver ha för att uppnå detta, snarare än vad som är rätta handlingar. Rätt karaktärsegenskaper ska ge möjligheten att handla rätt.

Dygdetiken är förknippad med en etisk kontextualism då det anses att olika kontexter har olika uppfattningar om vilka dessa önskvärda karaktärsegenskaper är. Skilda kontexter *kan* vara överens om vilka dessa egenskaper är men man menar att det är uppfattningen om vad dessa betyder som skiljer dem åt. Som exempel kan förståelsen av begreppet rättvis skilja sig mellan olika traditioner.⁸⁰ I kristen tradition är det berättelserna om Jesus som ger moralisk vägledning i hur vi ska agera. Det ger kristen tradition ett unikt innehåll och gör kyrkan till etikens kontext.⁸¹ Den Kristna traditionen har också en unik förståelse av olika egenskapsvärden. Men att kyrkan ensamt skulle vara kontexten för etiken är oftast inte en tillräcklig observation. Som vi sett tidigare skapar den sociala kontexten en unik förståelse för den religiösa uppenbarelse och skapar därmed en unik variation av kristen etik.

Hos Deutsche Christens var det manliga egenskaper som mod och trofasthet som var idealet. Ur ett reduktionistisk perspektiv kan man säga att den traumatiska upplevelsen av att ha varit på den förlorande sidan i Första världskriget krävde att kyrkan, som enande och återuppbyggande kraft, behövde fokusera på manliga, starka egenskaper. Attribut som skulle stå i kontrast till de ”feminina” egenskaper som skulle ha varit orsaken till att kriget förlorats.⁸² Både inom kyrkan och inom det nazistiska samhället var kamp ett centralt begrepp och Jesus framställdes i kyrkans berättelser som en kämpe och antisemit.

Berättelserna var viktiga medel för att förmedla de önskvärda karaktärsegenskaperna. Den

79 Zabel, 1976:118

80 Bexell&Grenholm, 1997:242

81 Grenholm, 2003:97f

82 Bergen, 1996:66

nordamerikanske teologen Stanley Huerwas betonar att kristen etik i allra största grad är en narrativ etik. Det är berättelserna som är avgörande för etiken. Han menar att det inte är teoretiska och teologiska argument som formar etiken utan de berättelser som håller samman de traditioner som vi lever i. Kristen etik innehåller enligt denna syn inga moralprinciper utan det är berättelserna om Guds handlande i tiden som är avgörande. Det är genom berättelserna vi kan tala om Gud och dessa berättelser är det bästa sättet för oss att förstå honom.⁸³

Huerwas menar också att det inte är möjligt för oss att få den kunskap om den historiske Jesus som vi söker. Evangelierna berättar om den första kyrkans bild av honom och förmedlar vad som utmärker goda karaktärsegenskaper. Berättelserna är framställda för att de ska kunna följas, inte i handling men i anda. Det är alltså inte Jesu handlingar som ska utföras utan det är de ideal som berättelserna förmedlar som ska följas.⁸⁴ I min mening ger en sådan förklaring stort utrymme för ett kontextualistiskt tänkande. Om Nya Testamentet är den tidiga kristna kontextens tolkning av Jesus och vad som utmärker ett gott liv så blir det mindre problematiskt att Deutsche Christen gav ut en egen version av evangelierna. De berättelser som höll samman den tyska kontexten var annorlunda än de som utgjorde den tidiga kristna. De tolkade för sin tid och Deutsche Christen för sin. Vikten av det narrativa kan också förklara den ståndpunkt, i diskussionen om Jesus härkomst jag tidigare tog upp, att det inte var relevant ifall den historiske Jesus var judisk eller inte eftersom han ansågs vara antisemitisk. Eftersom vi inte kan få den kunskap om den historiske Jesus, som Huerwas menar på, så är det berättelserna som är vår källa till kunskap. Och om Jesus tolkades som antisemit inom Deutsche Christen så var det den kunskapen som formade deras etik.

Som jag nämnde tidigare så räcker det inte alltid till att benämna kyrkan som kontext då det inom den kristna kyrkan ryms en mängd olika traditioner som kan påverka. För Deutsche Christen betydde det att det inte enbart var berättelserna om Jesus som låg till grund för dygden utan också tidigare förebilder som i deras kontext ansågs ha förstått budskapet på ett exceptionellt vis och lyckats vara den slags människa som dygden efterfrågat. Martin Luther var en förebild för Deutsche Christen och vissa såg honom till och med som en tysk profet.⁸⁵

83 Bexell&Grenholm, 1997:244f

84 Ibid:245

85 Zabel, 1976:11

Etiken

Jag identifierar alltså Deutsche Christens etik som en narrativ dygdetisk befrielse teori. En starkt kontextualistisk teori där den etiska reflektionen, i likhet med latinamerikansk befrielse teologisk etik, sker inom kyrkan utifrån ett perspektiv som formas av en strävan efter strukturer som inte förtrycker. Etiken formas också av berättelserna som finns inom kontexten. Berättelserna är en viktig del av dygdetiken, där frågan om vilka karaktärsegenskaper man bör ha ställs före frågan om vilka handlingar vi bör utföra. De goda karaktärsegenskaperna ska ge utrymme att handla på ett rätt sätt.

Man kan fråga sig vad som är exklusivt kristet i Deutsche Christens etik. Den tydliga kontextualiteten i deras etik skulle kunna peka på att det handlar om en uppenbarelsesbaserad kontrastteori. Att det kristna budskapet i sig är en förutsättning för att nå etisk insikt och att den kristna etiken inte går att finna i andra etiska modeller. Men för Deutsche Christen är tanken om ras universell, det är Guds lag. Alltså borde alla kunna nå insikt om den folksliga kamp som de finner så central. Därför tror jag att det är lämpligare att tala om en kombinationsteori, att vissa delar av deras etik var universell men att det var först genom förståelsen av uppenbarelsen i Jesus Kristus som etiken blev fulländad. En förståelse som enligt befrielseetiken, och i Deutsche Christens fall, var kontextuell då det är den sociala kontexten som formar förståelsen av uppenbarelsen. Hitler själv lär ha sagt att nazismen var det enda platsen där man kunde finna kristendomens sanna budskap.⁸⁶ Hitlers relation till kristendomen är omdiskuterad, det finns skilda uppfattningar om ifall han verkligen var kristen eller om det bara var en del av ett propagandaspråk. Han var inte involverad i Deutsche Christen men jag tror man kan se hans ord som vägledande hos de kristna sympatisörerna. Kombinationsteorin hävdar att innehållet i den kristna etiken inte är helt unik, men att den inte heller kan reduceras till allmänna moraluppfattningar.⁸⁷ Det var Deutsche Christen och deras förståelse för uppenbarelsen som gjorde deras etik unik.

Inom kristen etik finns det olika sätt att relatera till den kristna trosåskådningen. Inom den naturrättsliga etiken, som jag tidigare nämnt, baseras etiken på skapelseberättelsen. Att människan är skapad till Guds avbild och med en förmåga att via förnuftet reflektera över etiken är centralt för dess universalism. En befrielse teologisk etik är oftast förenad med eskatologin, läran om den yttersta tiden. Den kristne lever i väntan på det kommande gudsriket och det kristna hoppet som detta resulterar i reflekteras i etiken. Inom eskatologisk etik ingår oftast en kritik av rådande ordning. Tanken om gudsriket ger också en reflektion av det perfekta existensen och samhället. Jose

86 Steigmann-Gall, 2003:28

87 Bexell&Grenholm, 1997:177

Miguel Bonino menar att uppfattningen om sådana utopier får tre effekter på den etiska reflektionen. Den skapar en protest mot rådande förhållanden, den visar på alternativ och den uppmanar till förändring.⁸⁸ Även om jag kan finna en protest, ett alternativ och en uppmaning om förändring hos Deutsche Christen så tycker jag inte att jag kan klassa deras etik som eskatologisk. I den första och enda utgivna delen av *Das Volkstestament*, det omarbetade evangeliet, som är en bearbetning av Markusevangeliet läggs inget fokus på Jesu uppståndelse. Boken avslutas med Jesu död, följt av missionsbefallningen.⁸⁹ Detta finner jag typiskt för Deutsche Christen. Fokus ligger istället på Jesu liv och dygd. Man kan spekulera i att det var svårt att förena tanken om ett himmelrike för alla med tanken om folket som främsta identitetsmarkör.

Att de fokuserade på Jesu liv tyder istället på att Deutsche Christen omfattades av en kristologisk etik. Kristologin behandlar vem Jesus Kristus är och uppenbarelsen ger en kunskap om detta. Av störst intresse är inte vad Jesus gjorde eller sa utan vem han var.⁹⁰ Deutsche Christens etik är kristologisk i den bemärkningen att den inte bara baserades på vad Jesus gjorde utan även på vad han stod för. Hans karaktärsegenskaper var centrala för deras världsuppfattning, de gav även politisk legitimitet då det påstods att Jesus inte bara var socialist och antisemit utan den ursprunglige socialisten och antisemiten. Detta skulle visa på att Jesus och kristendomen stod som grund för hela den nazistiska rörelsen.⁹¹

Jag kan också se en relativism i Deutsche Christen etik. De omfattade helt klart en deskriptiv relativism då de hade uppfattningen om att olika folk helt klart visar upp olika moral. De visade också på en kunskapsteoretisk relativism då de uppfattade att förståelsen för olika påståenden skilde mellan olika kontexter. De menade själva att de hade en egen unik förståelse av kristendomen. De visar också på en normativ relativism, att något kan vara rätt i en kontext medan den är orätt i en annan. Detta är en ovanlig ståndpunkt då den vanligtvis avvisas av både en etisk universalism och kontextualism. Men i viss etisk kontextualism kan man mena att en handling kan vara rätt eller orätt beroende på i vilken kontext handlingen utförs i.⁹² Jag menar att Deutsche Christens etik är just ett exempel på en sådan kontext. Som vi såg tidigare kunde Bergspredikan avvisas av Deutsche Christen som vägledning i etiska frågor då den talade till en annan kontext. Jesus själv skulle ha förstått att etiken var relativ. Det är därför Jesus ibland kan uppfattas som mångtydig.

88 Grenholm, 2003:178

89 Bergen, 1996:163

90 Grenholm: 2003:114

91 Bergen, 1996:49

92 Grenholm, 2003:18f

Sammanfattning

Begreppen etik och moral brukar vanligtvis definieras på det sätt att moralen står för handlingarna och etiken för den teoretiska reflektionen över moralen. Kristen etik blir då en teoretisk reflektion över moralen, utförd inom en kristen tradition. Den visar på hur vi ska handla och vara utifrån en kristen Gudstro. En central frågeställning jag tar upp beträffande den kristna etiken är om den är universell eller kontextuell. Det vill säga om kunskapen om en god moralisk handling kan uppnås via förnuftet och accepteras av alla, oavsett kontext, eller om moralen formas av den tradition och sociala gemenskap vi tillhör. En annan central frågeställning är huruvida en kristen etik är beroende av den kristna uppenbarelsen. Identitetsteorin menar att kristen etik inte har något som skiljer sig från andra etiska modeller. Den grundar sig i en universalism som menar att vi, som Guds skapelse, är kapabla att genom förnuftet nå moralisk insikt. Kristendomens roll blir då att uppmana till att följa det som moralen säger oss. Kontrastteorin menar däremot att innehållet i kristen etik är unikt och går inte att finna i andra etiska modeller. Den grundar sig i en kontextualism som menar att det är uppenbarelsen i Jesus Kristus som ger oss moralisk insikt. Andra kontexter har andra moraliska uppfattningar då de inte har den kristna uppenbarelsen som grund för moralen. Kombinationsteorin är en medelväg mellan de två tidigare teorierna. Den menar att människan har möjligheten att nå moralisk insikt via förnuftet men att människan som ofullkomlig och syndare till naturen får svårt att lyckas med detta. Uppenbarelsen kan då också vara en källa till moralen och kristendomens roll blir då att ge moralisk vägledning.

Deutsche Christen var under nazisttiden en rörelse inom den tyska protestantiska kyrkan som utmärkte sig genom att öppet stödja nazismen. Rörelsen var starkt nationalistisk, antisemitisk och förespråkade vad som kallades *positiv kristendom*. Termen är svårdefinierad, vilket gjorde att den fick en bred betydelse. Positiv kristendom kunde ses som en positiv kraft som ville ena en splittrad tysk kyrka, eller som bärare av en positiv kristen socialetik. Den kunde också fungera som den positiva delen av en dualism som bestod av gott-ont, kristet-judiskt och moraliskt-omoraliskt. Deutsche Christen menade att kristendomen stod som upprätthållare av moralen i en tid av moralisk degenerering.

För Deutsche Christen var religionen inte universell, den behövde tolkas utifrån kontexten för att passa i rådande omständigheter. De menade att inget folk någonsin förstått det kristna budskapet som det tyska folket. Den nazistiska kontexten behövde en positiv kristendom som präglades av kamp och frigörelse, från mellankrigstidens orättvisor och judiskt inflytande. Tysk kristen mentalitet framställdes som lojal, hjältemodig och stark. Dessa var egenskaper som

tillskrevs Jesus, han framställdes som den främste kämpen och antisemiten.

En antisemitisk rörelse som Deutsche Christen kunde inte undgå att ställas inför dilemmat med kristendomens ursprung i judendomen. Frågan var hur man skulle ställa sig till Gamla testamentet som en del av den kristna kanon och huruvida Jesus var judisk. Frågan om Gamla testamentet delade Deutsche Christen. Delar av rörelsen ville utesluta Gamla testamentet helt och hållet ur den kristna kanon, en handling som skulle vara en del av ett uteslutande av judiska influenser på den kristna tron. Men majoriteten vill behålla Gamla testamentet då det var Guds ord, samtidigt som det nödvändigtvis inte innehöll något som behövde gälla för det tyska folket och att man var noga med att påpeka Nya testamentets auktoritet. Vissa såg även Gamla testamentet som en antisemitisk bok som berättar historien om det judiska folkets misslyckande att följa Gud.

Inom Deutsche Christen menade man på olika sätt att Jesus inte var judisk. Vissa förlitade sig på spekulativ assyriologisk forskning när de menade att Jesus var arier då Galilén, sedan den assyriska erövringen på 800-talet fvt, befolkats av en främmande arisk befolkning. Andra menade att man inte med säkerhet kunde veta den historiske Jesus bakgrund. Men att det ”faktum” att han var en sådan stark motståndare till judendomen och att judarna ”dödat” honom, då de såg honom som främmande, räckte som bevis för att han inte var judisk. Andra betonade hans gudomlighet då de menade att Jesus som Guds son stod ovan begrepp som ras.

Vill man studera Deutsche Christens etik utifrån existerande kristna etiska modeller, dyker kanske frågan upp ifall man kan se rörelsen som kristen över huvudtaget. Efter Andra världskriget har man länge sett nazismen som oförenlig med kristna värderingar och att Deutsche Christen antingen lurat sig själva eller inte varit ”riktiga” kristna. Men forskare börjar mer och mer se på nazismen och den nazistvänliga kyrkan som både kristen och etisk. Jag ser en risk i att börja benämna trosinriktningar som sanna eller osanna, även om man ogillar dess budskap. Om vi benämner Deutsche Christen som kristna bör vi också se deras etik som en kristen då den kristna etiken är en reflektion över moralen inom en kristen tradition.

Deutsche Christen visade prov på en extrem kontextualism. Deras etik formades av deras kontext som definierades av religion och rastillhörighet. De talade om Volk, inte med enbart ras som gemenskap utan även kultur och anda. Deutsche Christen menar att ras även innefattar moralisk anda och de ansåg att även kristna från olika kontexter egentligen inte hade något att säga varandra. Deras kontextualism menar att det varken är möjligt eller önskvärt att visa på en etisk universalism som utgår ifrån att det finns vissa etiska uppfattningar som kan nås och erkännas av alla.

När jag analyserar Deutsche Christens kontextuella etiska modell så kan jag identifiera likheter med två kristna modeller. Jag menar att de använder sig utav en etisk modell jag vill kalla

en narrativ dygdetisk befrielse teori. En modell som kombinerar en dygdetik, som baseras på de attribut vi bör odla snarare än vilka handlingar vi bör utföra, och en befrielseetik som utifrån en specifik kontext tolkar uppenbarelsen i strävan efter befriande strukturer.

Befrielse teologisk etik finner man vanligtvis hos latinamerikanska teologer vars etiska reflektion utgår ifrån en kontext där det förekommer ekonomiska och sociala orättvisor. Den sociala positionen påverkar den etiska reflektionen genom att ge ett specifikt perspektiv, en specifik frågeställning och en specifikt syfte. Man kan säga att befrielse teologi strävar efter politiska och ekonomiska strukturer som inte är förtryckande. Att Tyskland stått på den förlorande sidan i Första världskriget var en chock för många tyskar, inte minst inom den protestantiska kyrkan. Istället för att se nederlaget i militära eller ekonomiska termer såg man det i moraliska. Folket hade svikit sig självt och Gud och mellankrigstiden sågs som en tid av moraliskt och materialistiskt förfall.

Deutsche Christen präglades också av en narrativ dygdetik. En etisk modell vars grundläggande etiska fråga är vilken slags människa det är önskvärt att vi är och vilka karaktärsegenskaper vi behöver för att uppnå detta. Dygdetiken är förknippad med en etisk kontextualism då det anses att olika kontexter har olika uppfattningar om vilka dessa önskvärda karaktärsegenskaper är. I kristen tradition är det berättelserna om Jesus som ger moralisk vägledning i hur vi ska agera. Både inom Deutsche Christen och det nazistiska samhället var kamp ett centralt begrepp och Jesus framställdes i kyrkans berättelser som en kämpe och antisemit. Berättelserna var viktiga medel för att förmedla de önskvärda karaktärsegenskaperna. Inom den narrativa dygdetiken anses berättelserna vara det som håller samman de traditioner vi lever i.

Jag identifierar alltså Deutsche Christens etik som en narrativ dygdetisk befrielse teori. En starkt kontextualistisk teori där den etiska reflektionen, i likhet med latinamerikansk befrielse teologisk etik, sker inom kyrkan utifrån ett perspektiv som formas av en strävan efter strukturer som inte förtrycker. Etiken formas också av berättelserna som finns inom kontexten. Berättelserna formar en dygdetik där frågan om vilka karaktärsegenskaper man bör ha ställs före frågan om vilka handlingar vi bör utföra. De goda karaktärsegenskaperna ger utrymme att handla på ett rätt sätt.

En stark kontextualism förknippas oftast med en uppenbarelsesbaserad kontrastteori där det kristna budskapet är en förutsättning för att nå etisk insikt. Men då tanken om ras som Guds lag var universell tycker jag att det är lämpligare att i Deutsche Christens fall tala om en kombinationsteori. Att vissa delar av etiken är universell men att det är först genom förståelsen av uppenbarelsen i Jesus Kristus som etiken blir fulländad. En förståelse som i Deutsche Christens fall var starkt präglad av kontexten. Man hade övertygelsen att olika kontexter förstod budskapet på skilda sätt.

Källhänvisning

Bergen, Doris L. (1996). *Twisted cross: the German Christian movement in the Third Reich*. Chapel Hill, N.C.: Univ. of North Carolina Press

Bexell, Göran & Grenholm, Carl-Henric (1997). *Teologisk etik: en introduktion*. [Ny utg.] Stockholm: Verbum

Collste, Göran (2002). *Inledning till etiken*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Grenholm, Carl-Henric (2003). *Bortom humanismen: en studie i kristen etik*. Stockholm: Verbum

Heschel, Susannah. (2008). *The Aryan Jesus: Christian theologians and the Bible in Nazi Germany*. Princeton: Princeton University Press

Steigmann-Gall, Richard (2003). *The Holy Reich: Nazi conceptions of Christianity, 1919-1945*. Cambridge: Cambridge University Press

Weikart, Richard (2009). *Hitler's ethic: the Nazi pursuit of evolutionary progress*. New York: Palgrave Macmillan

Zabel, James A. (1976). *Nazism and the pastors: a study of the ideas of three Deutsche Christen groups*. Missoula, Montana: Scholars Press for The American Academy of Religion